

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PUL TIZIMI VA UNING ELEMENTLARI

Ro'zimboyev Ruslon Hamidjon o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis institute Bank-Moliya xizmatlari fakulteti

Bank ishi 124 guruh talabasi

Abduvahobov Shaxzod Xolmo'minovich

Samarqand iqtisodiyot va Servis institute Bank ishi kafedrası assistenti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining pul tizimi va uning asosiy tarkibiy qismlari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Avvalo, pul tizimi tushunchasi va uning davlat miqyosidagi ahamiyati yoritiladi. Maqolada milliy valyutaning roli, pul birligi, naqd va naqd pulsiz muomalalar, emissiya tartibi, muomaladagi pullarning turlari kabi elementlar izchil bayon etilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining pul tizimidagi vazifalari va vakolatlari haqida ma'lumotlar berilgan. Mavzuga oid tahlillarda mavjud qonunchilik asoslari va amaldagi iqtisodiy islohotlar bilan bog'liq misollar keltirilgan. Tadqiqot yakunida mamlakatimiz pul tizimining barqarorligini ta'minlashda moliyaviy nazorat va tartibga solish mexanizmlarining o'rni haqida umumiy xulosa chiqarilgan. Ushbu maqola bank ishi yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *pul tizimi, milliy valyuta, naqd muomala, naqd pulsiz hisob-kitob, emissiya, Markaziy bank, moliyaviy barqarorlik, iqtisodiy siyosat.*

Аннотация : *В данной статье рассмотрена денежная система Республики Узбекистан и её основные элементы. Вначале раскрывается понятие денежной системы и её значение на государственном уровне. Подробно описаны роль национальной валюты, денежная единица, наличные и безналичные расчёты, порядок эмиссии, а также виды денег, находящихся в обращении. Особое внимание уделено функциям и*

полномочиям Центрального банка Республики Узбекистан в управлении денежной системой. Анализ сопровождается примерами, основанными на действующем законодательстве и текущих экономических реформах. В заключение дана общая оценка роли финансового контроля и регулирования в обеспечении устойчивости денежной системы страны. Работа может служить теоретической базой для студентов, обучающихся по направлению «Банковское дело».

Ключевые слова: денежная система, национальная валюта, наличные расчёты, безналичные расчёты, эмиссия, Центральный банк, финансовая устойчивость, экономическая политика.

Abstract : This article examines the monetary system of the Republic of Uzbekistan and its key components. It begins with the definition of the monetary system and its importance at the national level. The paper describes the role of the national currency, the monetary unit, cash and non-cash transactions, the procedure for money issuance, and the types of money in circulation. Special attention is paid to the functions and powers of the Central Bank of the Republic of Uzbekistan in managing the monetary system. The analysis includes examples based on current legislation and ongoing economic reforms. In conclusion, the article provides a general assessment of the role of financial control and regulation in ensuring the stability of the country's monetary system. This study can serve as a theoretical foundation for students in the field of banking.

Keywords: monetary system, national currency, cash payments, non-cash settlements, issuance, Central Bank, financial stability, economic policy.

Kirish

Pul iqtisodiy taraqqiyotning eng muhim asosi sanaladi. Har qanday mamlakatning iqtisodiy tizimi uning pul muomalasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu tizimda pul faqat hisob-kitob vositasi emas, balki moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy siyosatni boshqarish vositasi sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng o'zining milliy pul tizimini shakllantirish yo'lida muhim islohotlarni amalga oshirdi. Ushbu tizimning tarkibiy qismlarini chuqur o'rganish bank sohasi vakillari uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Pul tizimi deganda, mamlakat hududida muomalada bo'lgan pullar, ularning turlari, chiqarilish (emissiya) tartibi va ularga doir qonuniy asoslar tushuniladi. Ushbu tushuncha Markaziy bank faoliyati, milliy valyutaning barqarorligi, pul muomalasining qonuniyligini ta'minlovchi omillar bilan bevosita bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasida bu tizim Markaziy bank tomonidan boshqariladi va nazorat qilinadi, uning asosiy maqsadi – milliy iqtisodiyotning barqaror pul muomalasini yaratishdir. Mazkur maqolada O'zbekiston pul tizimining mazmuni, uning tarkibiy elementlari, ularning iqtisodiy jarayonlardagi o'rni hamda mavjud me'yoriy-huquqiy asoslar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, pul tizimi orqali amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va ularning samaradorligi ham ko'rib chiqiladi. Mavzu bo'yicha olib borilayotgan tahlillar bank sohasi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalar uchun zaruriy nazariy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Har bir davlatning iqtisodiy mustaqilligi va moliyaviy barqarorligi, avvalo, uning puxta yo'lga qo'yilgan pul tizimiga bog'liq. Pul tizimi deganda, davlat hududida muomalaga chiqarilgan va qonuniy to'lov vositasi sifatida foydalaniladigan pul birligining tashkil etilishi, uning chiqarilish tartibi, muomaladagi pullarning turlari, shuningdek, pul ayirboshlash va emissiya mexanizmlarini tushunamiz. O'zbekiston Respublikasi ham mustaqillik yillarida o'zining milliy pul tizimini shakllantirish va uni mustahkamlash borasida muhim yutuqlarga erishgan davlatlardan biridir. O'zbekiston Respublikasining pul tizimi 1994-yil 1-iyulda milliy valyuta — so'mning joriy etilishi bilan mustaqil bosqichga qadam qo'ydi. Bu islohot mamlakatning iqtisodiy suverenitetini mustahkamlashda, inflyatsiyaga qarshi kurashishda va pul muomalasini tartibga solishda muhim o'rin tutdi. Milliy valyutaning joriy etilishi nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy ahamiyatga ham ega bo'lib, ichki bozorda ishonch muhitini shakllantirish, tashqi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash va mamlakat moliya tizimini mustaqil tarzda boshqarish imkonini

berdi. Pul tizimining asosiy elementlari quyidagilardan iborat: pul birligi (so'm), pul muomalasining shakllari (naqd va naqd pulsiz), emissiya tartibi, muomaladagi pullarning turlari va ularni muomaladan chiqarish yoki almashtirish qoidalari. Shuningdek, pul tizimining tarkibiy qismi bo'lgan muhim institut — bu Markaziy bank hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, pul-kredit siyosatini yuritish, inflyatsiyani nazorat qilish va banklararo likvidlikni boshqarish kabi funksiyalarni amalga oshiradi. Bu orqali Markaziy bank mamlakatda pul muomalasining tartibli va boshqariladigan bo'lishini kafolatlaydi. Naqd pul muomalasi aholining kundalik ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Lekin zamonaviy iqtisodiyotda naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi tobora ortib bormoqda. Bank kartalari, elektron to'lov tizimlari, onlayn bank xizmatlari va mobil ilovalar orqali amalga oshirilayotgan tranzaksiyalar pul tizimining raqamli transformatsiyasiga olib kelmoqda. Bu esa pul muomalasini yanada shaffof, tezkor va xavfsiz qilish imkonini bermoqda. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda elektron to'lov infratuzilmasi sezilarli darajada rivojlandi, bu esa umumiy moliyaviy tizimning samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuningdek, pul tizimi doirasida muomalaga chiqarilayotgan pullarning turlari — ya'ni, tangalar, banknotlar, kredit pullar va elektron pullar haqida ham to'xtalib o'tish lozim. Har bir pul turi o'zining funksional vazifasiga ega: tangalar ko'pincha mayda hisob-kitoblarda ishlatiladi, banknotlar asosiy muomala vositasi bo'lib xizmat qiladi, kredit pullar bank kreditlari shaklida mavjud bo'lsa, elektron pullar esa zamonaviy to'lov texnologiyalarining asosiy mahsulotiga aylangan. Pul tizimi shuningdek, iqtisodiy siyosat vositasi sifatida ham katta ahamiyatga ega. Hukumat va Markaziy bank inflyatsiya darajasi, eksport-import muvozanati, ichki talab va taklif, valyuta kursi kabi ko'rsatkichlar asosida pul-kredit siyosatini shakllantiradi. Masalan, inflyatsiyaning yuqori darajada bo'lishi pulning qadrsizlanishiga olib keladi, bu esa aholining real daromadlarini pasaytiradi. Shuning uchun Markaziy bank asosiy foiz stavkasini belgilash orqali iqtisodiy faollik va narxlar barqarorligini boshqarishga harakat qiladi. Bundan tashqari, pul tizimi barqarorligi milliy iqtisodiyotning global

moliyaviy bozorlar bilan integratsiyalashuvi uchun ham muhim asosdir. O'zbekiston o'zining ochiq iqtisodiyotga yo'naltirilgan strategiyasi orqali xalqaro savdo, xorijiy investitsiyalar va valyuta bozorlarida faol ishtirok etmoqda. Bunday sharoitda milliy pul tizimining ishonchliligi va barqarorligi mamlakatning iqtisodiy obro'sini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, pul tizimining qonuniy asoslari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan. Bu huquqiy asoslar milliy valyutaning maqomi, emissiya huquqi, valyuta nazorati va pul-kredit siyosatini yuritish kabi muhim yo'nalishlarni tartibga soladi.

Xulosa

Pul tizimi har qanday milliy iqtisodiyotning asosiy tayanch ustunlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan buyon o'ziga xos pul tizimini shakllantirish va takomillashtirish yo'lida muhim bosqichlarni bosib o'tdi. Milliy valyuta — so'mning muomalaga kiritilishi, Markaziy bank faoliyatining tizimli tashkil etilishi hamda pul-kredit siyosatining huquqiy asoslar bilan mustahkamlanishi mamlakat pul tizimining barqarorligini ta'minlashga xizmat qilmoqda. Ushbu maqolada pul tizimining asosiy tarkibiy elementlari — pul birligi, emissiya tartibi, naqd va naqd pulsiz muomala shakllari, elektron to'lov vositalari va ularning iqtisodiyotdagi o'rni keng yoritildi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan bir qatorda, O'zbekistonda ham moliyaviy xizmatlarning zamonaviy shakllari joriy qilinmoqda. Bu esa pul tizimining yanada samarali ishlashiga va moliyaviy axborot oqimlarining tezlashishiga sabab bo'lmoqda. Xulosa qilib aytganda, pul tizimi nafaqat iqtisodiy muomala vositasi, balki mamlakatning umumiy iqtisodiy salohiyati, ijtimoiy barqarorligi va xalqaro moliyaviy maydondagi raqobatbardoshligini ta'minlovchi omildir. Kelajakda bu tizimni yanada mustahkamlash, texnologik yangiliklar bilan boyitish va ishonchli nazorat mexanizmlari bilan ta'minlash dolzarb masala

bo'lib qolmoqda. Bank ishi sohasida ta'lim olayotgan talabalar uchun ushbu yo'nalishda chuqur bilim va tushunchalarga ega bo'lish professional faoliyatning muhim asosi sanaladi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Abdulloyev A.J. va boshq. *Pul va banklar: O'quv qo'llanma.*
2. Navrozova K.N. va boshq. *Naqd pulsiz hisob-kitoblar va to'lov tizimi.*
3. Igamberdiyev S.X. va Hasanov S.R. "O'zbekiston Respublikasi bank tizimi, Markaziy bank va uning vazifalari".
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Pul-kredit siyosati".
5. O'zbekiston Respublikasi qonuni. "O'zbekiston Respublikasining pul tizimi to'g'risida"
6. CyberLeninka. "O'zbekiston Respublikasida pul tizimi va uning rivojlanish tarixi".
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Pul-kredit siyosatining 2025–2027-yillarga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari".
8. Prezi taqdimoti. "Pul tizimi: mazmuni, turlari va elementlari".